

SOBRE LA POESIA DE IEHUDA AMIKHAI:
PROXIMITAT I LLUNYANIA CULTURAL
DE LA TRADUCCIÓ POÈTICA D'EXPRESSIÓ HEBREA.

Les llegendes, els relats èpics i els cants lírics dels antics israeliïtes foren recollits d'antic en les diferents col·leccions que després conformarien els textos del cànon hebreu de la Bíblia, i per bé que havien de ser considerats més com a textos religiosos i sacres que no pas literaris, la seva vigoria i valor poètics no decauriën i han fet que els jueus, tot intentant d'allunyar-se'n o d'imitar-los, hagin seguit escrivint textos literaris ininterrompudament fins els nostres dies¹. És així com es dreça davant nostre una de les més antigues tradicions poètiques – o literàries en general – a la qual ben bé podríem donar l'edat de trenta segles, des dels primers cants i himnes bíblics (s. X a.C.) fins als versos dels poetes del panorama de les modernes lletres hebrees a l'Israel actual. De com aquests darrers poetes israelians s'abeuren en l'antiga i llarguíssima tradició que els precedeix, podem prendre'n com a exemple els versos del ja més clàssic poeta modern israelià del moment, Iehuda Amikhai.

Nosaltres podem encarar textos com el del Càntic dels Càntics i poemes d'Amikhai, i trobar-hi de seguida el lligam que dibuixa l'extens arc que arrenca dels temps bíblics i arriba fins als nostres dies, sempre sense abandonar la mateixa tradició: «Que en són, de belles, les teves galtes entre els penjolls de perles! Tens el coll voltat de collarets! Et farem arracades d'or amb filigranes d'argent. [...] Que n'ets, de bell, estimat meu, i d'encisador! Com verdeja el nostre llit! Les bigues de casa són cedres; els nostres enteixinats són xiprers. [...] Que n'ets, de bella, amiga meva, que n'ets, de bella! Els teus ulls són com coloms, darrera del teu vel. La teva cabellera és com un ramat de cabres que baixa de les muntanyes de Galaad [...] Com un fil d'escarlata els teus llavis; la teva boca un encís. Les teves galtes

1. Vegeu també el plantejament de Schöckel, L.A., *Manual de Poética Hebrea*, Madrid 1988, p. 19-23.

són com grans de magrana, darrera del teu vel...» (Ct 1, 10-17: 4, 1-4)² i

Tenies el somriure del raïm:
moltes rialles verdes i rodones.
El teu cos era ple de sargantanes,
a totes els agradava el sol.
Creixeren flors al camp,
herba a les meves galtes.
Tot era possible. (de *Sis poemes a Tamar*)³

De la mateixa manera, podem comparar els inicials versets del Gènesi que relaten la creació del món: «Al començament Déu creà el cel i la terra. La Terra era confosa i deserta i la tenebra cobria l'abisme, però l'esperit de Déu aletejava damunt la superfície de les aigües. Déu digué: sigui la llum... Hi hagué un vespre i hi hagué un matí: dia primer.», amb els versos del poema «Tècnica d'amor - II», on desendregant l'ordre de la creació, Amikhai simbolitza l'estat de caos i confusió en què es troben els amants després d'haver-se abandonat per sempre: «vam acabar en el caos i en la foscor aletejant sobre la superfície de les aigües...».

Gairebé tres mil anys separen l'escriptor bíblic dels poemes de Iehuda Amikhai. Però quina és veritablement la llunyania o proximitat cultural que ens els fa entenedors o totalment aliens? Pot la traducció salvar el buit cultural i temporal que separa el món i el temps d'ambdós textos dels pròpiament els nostres? Certament, només als entesos senceraement dedicats a l'estudi profund de les fonts bíbliques els és dat de conèixer plenament el context històric i cultural de l'època en què les antigues tradicions religioses i literàries dels hebreus foren posades per escrit, així com també poden especular, amb

2. Els versests de Càntics, així com la resta de textos bíblics que seran citats en aquest article, són de la Bíblia de la Fundació Bíblica Catalana, Barcelona 1968.

3. De l'antologia de poemes de Iehuda Amikhai, *Queda'i amb mi*, (trad. per Manuel Forcano), Barcelona 1995.

menys error de marge que el gran públic, sobre llur primera o veritable intenció catequística o ja només ideològica. Sabem potser quan llegim el *Gènesi*, el *Càntic dels Càntics*, els llibres profètics o les *Lamentacions* de Baruc, per exemple, el context històric o ideològic que mou l'escriptor bíblic a posar-se a escriure? La resposta generalment és no, però la nostra educació cristiana –pels que dins d'aquesta tradició hem estat educats– ens els fa ser més o menys coneguts, o almenys «ens sonen», per bé que això no sigui mai prou per dir que veritablement els coneixem a fons. Què ens els fa ser propers, doncs? La proximitat ens arriba pel fet que a voltes expressen sentiments que no és possible de datar: l'amor, la joia, el desamor, o la pena, no són possibles d'encinturar en una cronologia, i per tant es mantenen humanament eterns en nosaltres. Dels sentiments, només les metàfores per expressar-los canvien. Per mor de l'antiguitat de molts textos, si verament transmeten els sentiments universals, direm que no existeix cap tipus de llunyania emocional, i per tant no hi ha llunyania en la traducció poètica.

Malgrat això, alguns poemes, com aquest també de Iehuda Amikhai, se'ns mostren perfectament hermètics:

No pareu de convertir les espases en arades,
no, no pareu! Seguiu forjant-les
fins que hi neixi d'elles música.

Qui un altre cop vulgui fer la guerra
haurà de tornar a les eines de la terra.

Aquests breus versos sobre el desig d'una pau universal que a primera vista ens són de segur un poc confusos, per a un lector israelià o per a algú molt avesat al text hebreu bíblic, són una clara referència als mots i a la intenció derivada de les paraules de la Visió de la Pau al Paradís del Profeta Isaïes (Is 2,4). Hem de reconèixer que no n'havíem captat la referència: ja no ens és un text tan conegut potser com els primers exemples abans esmentats. Potser els únics que sí n'han reconegut les referències són la gent del món religiós

que encara viu dia a dia en contacte amb les Escripures. El laïcisme que caracteritza actualment la nostra societat ens allunya de la comprensió total d'una poesia farcida de referències als seus clàssics, ço és, dels textos de l'Antic Testament, els quals nosaltres, tot i definir-nos sovint com una cultura de fonaments juevocristians, ja no reconeixem. És cert que la cultura jueva ens és més propera, per exemple, que les tradicions dels pobles Fon de l'Àfrica Subsahariana, o de les tradicions de cultures més llunyanes com la xinesa, la birmana o la dels esquimals d'Alaska. De fet, la cultura jueva no només s'emmarca en el seu petit territori d'Israel situat a l'altra banda del Mediterrani, ans sabem que els jueus han viscut dispersos entre nosaltres durant una llarguíssima època històrica que dura fins avui en dia, participant ensems de les nostres cultures nacionals així com conservant la seva. Culturalment ens sembla que els coneixem bé degut al fet que són també arrel o primer tronc de la nostra cultura religiosa per excel·lència, com és el cristianisme, a partir del qual ens hem fet uns clixés i hem configurat uns tòpics que descriuen per a nosaltres en trets generals el món dels jueus que més o menys tots sabríem anar dient. Tot i això, som capaços de reconèixer noms i fets de la Bíblia o d'altres textos essencials de la tradició literària i religiosa dels jueus? La resposta obligada, altra cop, és no.

Així doncs, la suposada proximitat envers el món dels jueus és falsa. El seu veritable món cultural el coneixem només d'una forma molt superficial, només a partir de tòpics i clixés que creiem que els defineixen bé, però que només són imatges deformades, malintencionades a voltes, sovint desafortunades, o senzillament fruit d'un desconeixement total. De fet, què coneixem de cert de les fonts bíbliques? i del Talmud i de la tradició rabínica? Sabem de debò què representa pels jueus un Iom Kippur o un Dissabte, per exemple, o bé la significació que tenen per a ells Jerusalem o en general la Terra d'Israel? El paper viu que tenen entre els jueus els textos bíblics, fa que des del laïcisme del nostre final de segle, se'ns escapin gran part de les al·lusions i per tant de la riquesa de la trena de tota llur tradició antiga amb les formes modernes de fer poesia. La relativa propera cultura jueva, de sobte, a la llum del nostre coneixement profund de

les tradicions bíbliques o antigues dels jueus, se'ns fa llunyana, i en el procés de traducció cal tenir en compte aquest factor a l'hora d'apropar una peça poètica d'aquella a la nostra tradició.

La trajectòria històrica del poble jueu ha fet que durant l'actual segle les diverses tradicions jueves emmarcades en cadascun dels diferents països que els acollien, s'hagin fusionat, amb més o menys èxit, en la interessant i no per això menys conflictiva societat israeliana. Cal acceptar, tanmateix, que aquesta fusió s'ha fet seguint models occidentals que d'alguna manera de nou ens han apropiat aquesta cultura a la nostra manera d'entendre i sentir les coses, i per tant, també a l'hora d'expressar-se en formes d'art. En la moderna poesia hebrea lluiten l'antigor dels mots i les imatges amb una llarguíssima tradició religiosa, amb els sentiments majoritàriament laics i de to universal dels seus poetes moderns. Tot i servir-se de llur antiga tradició, aquests expressaran les seves inquietuds, les seves pors o goigs propis del seu temps modern i actual en un marc formal totalment nou. La novetat expressada en paraules mil·lenàries dona com a resultat una poesia molt i molt especial i interessant, el màxim representant de la qual és, a hores d'ara, la veu de Iehuda Amikhai.

Amb Iehuda Amikhai (n. 1924) sorgeix a Israel pels volts dels anys cinquanta una nova escola de poesia hebrea, l'anomenada «*Gal ha-khadaix*» (Nova Onada), tant pel que fa a l'ús de la llengua com en la temàtica i concepció estètica. A causa del respecte que imposava la llengua bíblica, la literatura hebrea es guardava de forma sistemàtica d'usar paraules considerades «*non sanctas*», és a dir, les pròpies de l'idioma col·loquial allunyat ja de l'estil bíblic, i és Amikhai qui, de sobte, gosa incloure-les en els seus poemes, esberlant així el caràcter sacre de la llengua literària hebrea. Amikhai secularitza l'idioma també amb la inclusió en els seus poemes de frases de l'hebreu litúrgic o de la Bíblia mateixa, que fora del seu context natural queden buides del seu significat tradicional, i així ell hi bolca nous continguts, nous sentits, no mancats, sovint, d'una forta intenció irònica. La destra juxtaposició de la llengua bíblica amb l'hebreu contemporani i sobretot la gran habilitat en l'ús del llenguatge figuratiu, són els dos grans pilars sobre els que es dreça l'estil

propi de la seva poesia, a partir de la qual ha esdevingut un dels més importants poetes en el panorama actual de les lletres israelianes.

Els poemes de Iehuda Amikhai s'inscriuen plenament dins la tradició jueva que ens remet a mots, símbols i referències pròpies de la identitat religiosa dels jueus, però en fa un ús laic tot encabint aquestes referències en l'esdevenir de l'experiència quotidiana sobre la que reflexiona, i aquesta mateixa descontextualització és la que, de sobte, ens permet també a nosaltres, aliens a la seva tradició, capir i poder gaudir del joc poètic que sovint irònicament desacralitza justament els conceptes que la definien, acostant-se aleshores vers el nostre també desacralitzat sentir poètic. El laïcisme que traspua dels poemes de Iehuda Amikhai respon a una peculiar característica de la moderna societat israeliana, i és que mentre el nostre laïcisme equival a un oblit i a una gairebé completa ignorància de les fonts i els conceptes religiosos que ens són propis (cristianisme), el laïcisme dels israelians actuals és viu i plenament conscient i en contacte permanent amb la tradició de la qual s'independitza (Amikhai en un poema arriba a dir: «Déu meu, Déu meu, per què no m'heu abandonat?»). Sovint sentim a dir que la nostra societat és més creient que practicant, i en el cas de la societat moderna d'Israel, direm que la gent és més practicant que creient, ja que, per bé que sense fe, necessiten de llurs símbols d'identitat que, des de temps immemorials, han estat els de la religió, i tot i que ara ja no creguin ni participin del sentiment religiós del judaisme, sí participen dels seus símbols i senyals propis que els ajuden a definir-se i a saber enquadrar-se en una realitat que els és —com sovint els ho ha estat arreu— difícil i amenaçadora. L'ús profà que en molts dels seus poemes Amikhai fa de molts d'aquests símbols religiosos, situa el lector israelià en una posició de desvinculació de llurs propis senyals d'identitat, o si més no, els dóna un ús diferent, nou, modern, relativitzant llur importància i fent-los secundaris tot fent prevaldre els propis valors humans per damunt dels trets característics culturals. Aquest enfocament ens ajuda a nosaltres, a tots els que ens avesem a la cultura jueva des de fora, a encarar-nos-hi amb molta més facilitat, car el nostre món, la nostra cultura, també ja ha deixat de banda —per bé que encara siguin

presentes— molts dels trets vinculats a la religió com a signes identificatius, per la qual cosa de sobte un mateix tipus de laïcisme ens agermana o ens fa més entenedora un tipus de poesia que fa emergir amb més força valors universals per tots compartits que no pas els propis o significatius del judaisme, en el cas d'Amikhai, purs ingredients d'unes metàfores que expressen, a la llarga, un sentiment universal que tots podem contextualitzar poèticament en nosaltres mateixos.

D'altres grans figures de la poesia hebrea actual com Pinkhas Sadé, Natan Zakh, Dan Paguís, o Dàlia Ravicovitch, talment com Amikhai, també presenten en els seus versos aquesta doble vessant de veure's íntimament relacionats tant amb llurs clàssics bíblics i religiosos, així com pel laïcisme de llur pròpia contemporaneïtat. L'expressió poètica de l'Israel actual és, doncs, un interessant conflicte en el qual el secularisme dels autors s'expressa amb paraules i expressions mil·lenàries tretes directament de la Bíblia i dels textos religiosos que configuraven fins fa ben poc els únics referents d'identitat dels jueus. Talment una moneda amb dues cares, la nova poesia hebrea se'ns fa pròxima —i per tant traduïble— gràcies al seu to laic i modern, però ens queda igualment llunyana pel fet de no saber reconèixer de ple i a primera vista les referències bíbliques de les quals els autors tracten de desprendre's tot donant nous sentits a allò que la tradició ha emmuradat des de ben antic en una única, inalterable i insubstituïble concepció religiosa. Així doncs, les dues cares d'aquesta moneda són aquest passat llunyà tan sòlid, i l'ara actual també prou fort per fer-li front. En termes lingüístics, la pròpia llengua hebrea només diferencia entre dos temps verbals: l'acció acabada (o passat), i l'acció inacabada (present i futur), pel que podríem acabar donant la raó a Rabí Nakhman de Breslau (1772-1811) que afirmà que «la poesia no és més que recordar el futur».

MANUEL FORCANO